

Kaksi ideaa yleisen mielipiteen luonteesta

Ensimmäinen idea

Perustekstini on seuraava jakso Marxin ja Engelsin Saksalaisesta ideologiasta (kirjoitettu 1845-46):

"Jokaisena aikakautena ovat hallitsevan luokan ajatukset hallitsevia ajatuksia, so. luokka, joka on yhteiskunnan hallitseva materiaallinen mahti, on samalla sen hallitseva henkinen mahti. Luokalla, joka käyttää materiaalisen tuotannon välineitä, on niin muodoin samalla käytössään henkisen tuotannon välineet, niin että keskimäärin niiden ajatukset, joilla ei ole henkisen tuotannon välineitä, ovat siten samalla alistettuja ensiksi mainitulle luokalle. Hallitsevat ajatukset eivät sitä paitsi ole mitään muuta kuin hallitsevien materiaalistien suhteiden ajatuksellinen ilmaus, hallitsevat materiaalistien suhteet ajatuksin ilmaistuina; siis niiden suhteiden ilmaus, jotka juuri tekevät yhdestä luokasta hallitsevan, siis sen herruuden ajatuksia. Niillä yksilöillä, joista hallitseva luokka muodostuu, on muun ohessa tietoisuus, ja siksi he myös ajattelevat; sikäli siis kuin he hallitsevat luokkana ja määräävät historian koko aikakautta, on itsestään selvää, että he hallitsevat ja määräävät aikakautta kaikin tavoin, siis muun ohessa hallitsevat myös ajattelevina yksilöinä, ajatusten tuottajina, säätelevät aikansa ajatusten tuotantoa ja jakelua; että siis heidän ajatuksensa ovat aikakauden hallitsevia ajatuksia." (MEW 3, 46.)

Kysymykseni kuuluvat seuraavas-

ti: Millainen problematiikka meillä on käsillä yllä olevassa lainauksessa? - Ja tarkemmin: Mitä tarkoittaa, että luokka on aikakauden tai yhteiskunnan "hallitseva henkinen mahti"? Mitä se tarkoittaa, että jonkin luokan ajatukset ovat aikakauden hallitsevia ajatuksia? Mitä tarkoittaa, että hallitsevien ryhmien ajatukset hallitsevat alistettujen ryhmien ajatuksia? Mitä tarkoittaa, että hallitsevat ajatukset eivät ole muuta kuin hallitsevien materiaalistien suhteiden ajatuksellinen ilmaus? Ja niin edelleen.

Yllä lainaamani Saksalaisen ideologian kohta oli kahden brittitutkijan, Murdockin ja Goldingin (1977) teoreettisia peruskiviä heidän artikkelissaan kapitalismista, kommunikaatiosta ja luokkasuhteista. Kirjoittajien mukaan (s. 15) Saksalaisen ideologian katkelma sisältää kolme tärkeää ajatusta: (1) "ajatusten tuotannon ja jakelun säätely" on keskittynyt tuotantovälineiden kapitalististen omistajien käsiin", (2) "tämän kontrollin seurauksena heidän maailmankuvansa ja -tulkinsa saavat jatkuvaa julkisuutta ja tulevat hallitsemaan alistettujen ryhmien ajattelua" ja (3) "tämä

ideologinen herruus on keskeinen tekijä luokkien eriarvoisuuden ylläpitämisessä". Murdock ja Golding toteavat edelleen, että jokaiseen edellä mainittuun kohtaan liittyy tärkeitä joukkoviestinnän empiirisen tutkimuksen kysymyksiä.

Yksi empiirisen tutkimuksen kysymysten ryhmä koskee viestintäalan yrittäjien ja kapitalistiluokan välisiä suhteita yhtäältä ja toisaalta omistuksen ja kontrollin suhteita viestintäteollisuuden eri alojen sisällä. Toinen kysymysryhmä koskee sitä prosessia, jossa hallitseva ideologia muunnetaan markkinoilla myytäviksi ja ostettaviksi kulttuuri-tavaroiksi. Ja kolmannessa kysymysryhmässä keskeisenä ongelmana on vastaanoton dynamiikka ja se, missä määrin alistettujen ryhmien jäsenet omaksuvat hallitsevia ajatuksia.

Mikä on näin ollen Murdockin ja Goldingin tulkinnan mukaan keskeinen problematiikka yllä lainatussa Saksalaisen ideologian katkelmassa? Murdock ja Golding tutkivat joukkoviestintää, ja heidän perspektiivinsä joukkoviestintään on tutkia sitä "yhteiskunnallisen tiedon (social knowledge) tuotantona ja jakeluna" (s. 15). Yhteiskunnallisen tiedon näkökulma on heidän Saksalaisen ideologian tulkintahorisonttinsa ja samalla se horisontti, jossa joukkoviestinnän prosessi nähdään yhteiskunnallisesti järjelliseksi.

Perusluonteeltaan joukkoviestintä on yhteiskunnallisen tiedon tuottamista ja jakelua. Yhteiskunnallinen tieto on yhtä kuin "maailmankuva ja -tulkinta", se on ajattelua. Luokkayhteiskunnassa (niin kuin esimerkiksi kapitalismissa) hallitsevan luokan maailmankuva ja -tulkinta eli hallitsevan luokan ajattelu "tulee hallitsemaan alistettujen ryhmien ajattelua" - mikä tarkoittaa yksinkertaisesti, että hallitseva

luokka hallitsee alistettujen luokkien yksilöiden tietoisuuksia, mikä on hallitsevan luokan hallitsevan kokonaisuuden yksi aspekti yhteiskunnassa.

Saksalaisen ideologian perustekstimme problematiikassa olisi näin ollen kysymys siitä, että hallitsevat ryhmät kontrolloivat ja hallitsevat alistettujen ryhmien tietoisuutta yhteiskunnallisen tiedon tuottamisen ja jakelun kautta. - Saksalaisen ideologian tulkinta yhteiskunnallisen tiedon näkökulmasta on teoria yhteiskunnasta. Se puhuu siitä, millä tavalla hallitseva luokka ja alistetut luokat liittyvät yhteen ja muodostavat kokonaisuuden, kokonaisen yhteiskunnan, joka toimii yhtenäisesti luokkien välisestä perusvastakohtaisuudesta huolimatta. Hallitsevat luokat pysyvät virittämään koko yhteiskunnallisen järjestelmän tuottamalla ja jakamalla yhteiskunnallista tietoa. Tiedon tuotannon ja jakelun mekanismi saa alistetut luokat ajattelemaan hallitsevien ryhmien ajatuksia ja toimimaan vastaavasti. - Tämä on yhteiskunnan hallitsemista ajatusten ja ajattelun kautta, ihmisten mielen kautta. Yhtenäinen tapa ajatella maailmaa johtaa yhteiskunnalliseen kokonaistoimintaan, joka on harmonista ja hallitsevan luokan edun mukaista; ja samalla kesytetään ja kontrolloidaan ne lataukset, joita sisältyy siihen, että yhteiskunnassa yksi luokka hallitsee ja alistaa muita. Meillä on tässä sellainen ajatus, että hallitsijat ohjaavat muiden ihmisten toimintaa samalla tavoin kuin sotilaat ohjaavat pitkän kantaman ohjuksiaan kaukosäätimin paksuseinäisistä, kätketyistä bunkkereistaan.

Mitä vikaa siinä on?

Yhteiskunnallisen tiedon perspektiivi on ensimmäinen näkökulmamme siihen, mitä yleinen mielipide oikeastaan on. Mitä vikaa siinä on, mitä sellaista vikaa, joka oikeuttaisi toisenlaisen perspektiivin?

Lähtekäämme liikkeelle siitä tosiasiasta, että Marx ja Engels eivät sano (niin kuin Murdock ja Golding sanovat), että hallitsevien ryhmien maailmankuva ja -tulkinta "tulevat hallitsemaan alistettujen ryhmien ajattelua" ja että "tämä ideologinen herruus on keskeinen tekijä luokkien eriarvoisuuden ylläpitämisessä". - Marx ja Engels sanovat, että hallitsevan luokan yksilöt hallitsevat myös ajattelijoina, ajatusten tuottajina, ja säätelevät aikakautensa ajatusten tuotantoa ja jakelua. Tämä ei ole, ei ainakaan suoraan, sama asia kuin alistettujen ihmisten ajattelun hallinta ja vastakohtaisen yhteiskunnan stabilointi ideologioiden hallinnan kautta.

Olen yhtä mieltä Murdockin ja Goldingin kanssa, kun he **Saksalaista ideologiaa** tulkiten kirjoittavat, että "'ajatusten tuotannon ja jakelun säätely' on keskittynyt tuotantovälineiden kapitalististen omistajien käsiin" ja että "tämän kontrollin seurauksena heidän maailmankuvansa ja -tulkintansa saavat jatkuvaa julkisuutta"; näin Marx ja Engels todella sanovat. Mutta tämän sanominen ei selvästikään riitä selittämään tai tulkitsemaan hallitsevien ryhmien herruutta alistettuihin ryhmiin nähden. Meidän on kysyttävä lisää: Missä mielessä ajatusten tuotannon ja jakelun kontrolli ja julkisuuden hallinta merkitsevät samalla (materiaalisesti) hallitsevan ryhmän intellektuaalista johtajuutta eli hegemoniaa (vrt. Jessop 1983, 98-109) (mate-

riaalisesti) alistettuihin ryhmiin nähden? Yksi mahdollisuus on ajatella, niin kuin Murdock ja Golding ajattelevat, että hallitsevat ryhmät eivät ainoastaan kontrolloi ajatusten tuotantoa ja julkisuutta eivätkä ainoastaan hallitse julkisuutta, vaan myös kontrolloivat ja hallitsevat alistettujen ryhmien ajattelua ja toimintaa ja saavat ne tällä tavoin toimimaan hallitsevien ryhmien edun mukaisesti. Jos nyt hylkäämme tämän mahdollisuuden (esimerkiksi siitä syystä, etteivät Marx ja Engels suoranaisesti puhu sellaisesta), mitä vaihtoehtoja jää jäljelle?

Toinen idea

Marx ja Engels sanovat, että yhdet ajatukset ovat hallitsevia ja toiset alistettuja. Missä käydään tätä ajatusten taistelua, ellei ihmisten mielissä? Näyttää siltä, että ajatusten hallinnan ja alistuksen täytyy toteutua ajatusten tuotannossa ja jakelussa itsessään eikä niiden tuolla puolen. Mitä se tarkoittaa?

Missä mielessä ajatusten tuotanto ja jakelu merkitsee tuottajien ja jakelijoiden intellektuaalista johtajuutta eli hegemoniaa, ellei siinä mielessä, että nuo ajatukset ohjaavat niiden ihmisten ajattelua ja toimintaa, joita ajatusten tuottajilla ja jakelijoilla on tarkoitus johtaa? Vastaus alkaa olla jo ilmeinen: Ajatusten tuotanto ja jakelu antaa tuottajille/jakajille intellektuaalisen johtajuuden, sikäli kuin tämä ryhmä (tai henkilö) pystyy tuottamaan ajatuksia ja jakamaan niitä yhteiskunnassa eli yksinkertaisesti sanoen puhumaan muiden ihmisten puolesta. Ryhmällä (tai henkilöllä) on intellektuaalista johtajuutta, jos sen ajatusten tuotannolla ja jakelulla - sen diskurssilla - on kollektiivisesti organisoivaa voimaa: jos

sen diskurssi johtaa sellaisen kollektiivin tai yhteisön muodostumiseen, jolla on edustajanaan (tai julkisena äänenään) kyseessä oleva ryhmä tai henkilö.

Tämä on nyt vastaukseni kysymykseen: Mitä se tarkoittaa, että luokan ajatukset ovat aikakauden hallitsevia ajatuksia? Se tarkoittaa, että nuo ajatukset ovat aikakauden **julkisuuden** hallitsevia ajatuksia; ne kykenevät keräämään suurimman tai tärkeimmän osan väestöä ympärilleen, niiden viestimien ympärille, joissa nuo ajatukset tai diskurssit esitetään.

Juuri tätä uskon Marxin ja Engelsin tarkoittaneen heidän kirjoittaessaan: "sikäli siis kuin he hallitsevat luokkana ja määräävät historian koko aikakautta, on itseltään selvää, että he hallitsevat ja määräävät aikakautta kaikin tavoin, siis muun ohessa hallitsevat myös ajattelevina yksilöinä, ajatusten tuottajina, säätelevät aikansa ajatusten tuotantoa ja jakelua".

Lainaamani kohtaan sisältyy varaus "sikäli kuin he hallitsevat luokkana". Mikään ryhmä tai mikään luokka ei "hallitse ja määrää aikakautta kaikin keinoin", ellei sillä ole sellaisia ajatuksia tai niiden levittämisen keinoja, että syntyy liike - tai vähintään kokoontuu yleisö. Mutta jos sillä on ajatukset ja välineet puhutella ihmisiä (vrt. Althusser 1971, 127-186) ja jos ihmiset eivät halua mitään muuta puolestapuhujaa tai jos he eivät voi turvautua mihinkään paremmin edustaviin organeihin tai elimiin, silloin ryhmällä on ihmisten intellektuaalinen johtajuus, mitä puhutellut sitten itse ajattelevatkin - tai ajattelevatko ollenkaan. Ajatusten tuottajat/jakajat ovat siinä tapauksessa niiden ihmisten julkisia ajattelijoita ja puhujia, joita he kykenevät edustamaan, so. kerää-

mään seuraajikseen intellektuaalisen toimintansa perusteella, henkisen tuotannon välineiden käyttönsä perusteella - eli yksinkertaisesti sen perusteella, että kykenevät puhumaan (tai ilmaisemaan itsensä muutoin) julkisesti.

Käytännöllisiä päätelmiä

Olemme nyt hahmotelleet kaksi alussa lainatun **Saksalaisen ideologian** kohdan tulkintaa. Tarkoitukseni ei ole varsinaisesti sanoa, että ensimmäinen tulkinta on väärä tai virheellinen ja toinen oikea tapa ajatella ajatusten tuottamisen ja jakelun yhteiskunnallisia prosesseja. Tarkoitukseni ei myöskään ole pelkästään väittää, että ensimmäinen näkökulma tulkitsee väärin ja toinen oikein sitä, mitä Marx ja Engels oikeastaan tarkoittivat sanoa. - Tarkoitukseni on väittää, että eri tulkinnoilla on erilaisia **käytännöllisiä seuraamuksia** suhteessa joukkoviestintään.

Meillä on siis kaksi erilaista tulkintaa. Ehkä on lupa sanoa, että meillä on kaksi erilaista mallia siitä, mitä joukkoviestintä varsinaisesti on. - Ensimmäinen malli lähtee liikkeelle **yhteiskunnallisesta problematiikasta**, nimittäin siitä tosiasiasta, että (materiaalisen) tuotannon välineiden omistajat hallitsevat julkisuutta - siitä seikasta, että julkisuus rakenteistuu materiaalisen tuotannon luokkasuhteiden mukaan. Lähtökohdastaan käsin malli koettaa sitten selvittää julkisuuden hallinnan ja rakenteistumisen seuraamuksia, ja tähän suuntaan edetessään se siirtyy yhteiskunnallisesta **individualistiseen problematiikkaan**: viime kädessä se on kiinnostunut siitä, miten ihmiset tai yleisöjen yksilöjäsenet ajattelevat maailmasta.

Toinen malli rekonstruoi samat

ilmiöt juuri päinvastaisella tavalla. Sen lähtökohtana on individualistinen problematiikka, nimittäin se, että (materiaalisesti) hallitsevan ryhmän jäsenet myös ajattelevat, tuottavat ajatuksia, heillä on maailmankuva ja maailmantulkinta. He levittävät tuottamiaan ajatuksia, ja tämä levittäminen on yhtä kuin ihmisten puhuttelemista, so. yhtä kuin heidän kykynsä koota seuraajia ja tuottaa kollektiivisia toimijoita (liikkeitä, ryhmittymiä, klubeja, kuppikuntia, puolueita jne. - taikka yksinkertaisesti yleisöjä, lukija-, kuuntelija- ja katsojakuntia) diskurssiensa ympärille, niiden kommunikaation orgaanien tai välineiden ympärille, jotka (osaltaan) pitävät koossa nämä yhteiskunnalliset muodostumat niiden kollektiivisina organisaattoreina. Muista-kaamme vain, mitä Lenin sanoi ja korosti puhuessaan lehdistöstä: "Sanomalehti ei ole ainoastaan kollektiivinen propagandisti ja kollektiivinen agitaattori, vaan myös kollektiivinen organisaattori" (1976, 513). - Rekonstruktiossaan jälkimmäinen malli vaihtaa individualistisesta problematiikasta yhteiskunnalliseen: yksilöiden ajattelusta niiden kollektiivisten toimijoiden muodostumiseen, joiden keskinäinen toiminta asettaa julkisuuden kentän - eli kansalaisyhteiskunnan.

Yleisen mielipiteen käsitteellisenä hahmotuksena ensimmäinen malli voidaan esittää karkeasti näin:

(1) yleiset mielipiteet → yleisöjen mielipiteet.

Samalla tavoin esitettynä näyttäisi toinen malli vaikkapa seuraavalta.

(2) yleiset mielipiteet & yleisöt → julkisuuden kollektiiviset toimijat.

Mutta mitä käytännöllistä eri malleista sitten seuraa?

Ensimmäinen tapaus. - Tässä

peruskiinnostuksemme kohdistuu siihen, mitä tai miten ihmiset ajattelevat esimerkiksi yhteiskunnallisista asioista. Mitä käytännöllisen toiminnan mahdollisuuksia perspektiivimme avaa? Mikä on olennaisinta silloin **viestinnän kritiikissämme?** Mitä me voimme tehdä asioille? Teoriamme sanoo, että ihmisten ajattelutavat (ja ajattelun jälkeen: toiminnan tavat) riippuvat jossakin määrin siitä, millaisia maailmankuvia ja -tulkintoja joukkoviestinnän sanomat sisältävät. Selvästikin meille tarjoutuu ainakin kaksi käytännöllisen asioihin puuttumisen mahdollisuutta:

(1) On ainakin periaatteessa mahdollista muuttaa niitä joukkoviestinnän sisältöjä, jotka arvelemme vahingollisiksi. Tai:

(2) On mahdollista - jälleen ainakin periaatteessa - immunisoida ihmiset joukkoviestinnän vahingollisiksi arvioimiamme vaikutuksia vastaan (tai sitten herkistää suotuisien sisältöjen vastaanottoa) esimerkiksi joukkoviestintäkasvatuksen avulla.

Jälkimmäinen vaihtoehto on usein esillä semioottisesti suuntautuneessa joukkoviestinnän tutkimuksessa (ks. esim. Hartley 1982). Tällaisen kriittisen ajattelun tarkoituksena on leikata poikki joukkoviestinnän lähettäjien ja vastaanottajien välinen hallinnan sosiaalinen side. Tarkastelutavan heikkoudet piilevät siinä, että se kadottaa yhteiskunnallistumisen (Vergesellschaftung; ihmisten yhteiskunnaksi liittymisen) kokonaan näkyvistään. Se ei tunne yhteiskunnallistumista. Yhteiskunnallistumisesta tulee henkilökohtainen asia tai ongelma - saat joukkotiedotuskasvatuksessa intellektuaaliset välineet tulla toimeen viestintäprosessien kanssa omilla ehdoilasi; jää sinun itsesi asiaksi, miten välineitäsi käytät.

Ensimmäinen vaihtoehto, viestin-

nän sisältöjen muuttamisen tai oikaisemisen mahdollisuus esitetään usein tutkimuksissa, jotka etsivät joukkoviestinnän sisältöjen (ideologia) vääristymiä. Hyvä esimerkki on Glasgown yliopiston tiedotusvälineryhmän mittava televisiuutisten tutkimus (Glasgow University Media Group 1976 ja 1980). GUMG tietenkin löysi brittien televisiuutisista vääristymiä, systemaattista vinoumaa; niitähän ryhmä lähti etsimäänkin. Esimerkiksi ryhmän tarkemmin tutkimat teollisuus uutiset (industrial news) esittivät systemaattisesti väärin teollisuustyöväen näkökulmat, vinouttivat ne, saivat ne näyttämään irrationaalisilta ja niin edelleen verrattuna siihen, miten työnantajien tai hallituksen näkökannat esitettiin; jälkimmäiset olivat luonnollisia ja rationaalisia teollisuuskysymysten tarkastelutapoja. Mikä oli ryhmän käytännöllinen johtopäätös? Tietenkin: television uutislähetysten ei tule suosia mitään yhtä näkökantaa, vaan niiden pitää olla objektiivisia (missä tahansa sanan merkityksessä), puolueettomia, neutraaleja, tasapuolisia ja niin edelleen (ks. päätelmäosa teoksessa GUMG 1980, 393-418).

Tällaisen tarkastelun heikkous on siinä, että sen alkuperäinen anti-ideologinen tarkoitus ei ainoastaan jää toteutumatta, vaan muuntuu erikoisella tavalla suoranaiseksi vastakohtakseen. Kuvaan tätä W.F. Haugin sanoilla (1983, 15-16; ks. myös Nemitz 1983, 98-103). Haugin perusajatus on, että "vakiintuneen luokkajaon yhteiskunnissa yhteiskunnallisten taistelujen eräs perusmuoto voidaan ymmärtää yhteisön (eli 'Gemeinwesen'in, kuten Marxilla oli tapana sanoa) antagonistisena uudelleenpystyttämisenä". Ajatukseni on, että sellainen joukkoviestinnän tutkimus, jonka käytännöllii-

senä päätelmänä on objektiivisuuden, puolueettomuuden, neutraalisuuden jne. vaatimus, virittää juuri sellaisen "yhteiskunnallisten taistelujen perusmuodon". - Haug kuvaa näiden taistelujen kulkua ja tulosta seuraavasti.

"Luokka-antagonismin yhteiskunnalliselle akselille voidaan perustaa uusi, vakaa valtarakenne vain, jos pystytetään ideologia maiteja kohtisuoraan tätä luokkarakennetta vastaan. Toisin sanoen, yhteisön hajaannus vakautuu vain yhteisön ideologisessa uudelleen asettamisessa" (15-16).

Mitä ovat nämä ideologiset mahdit? Niissä on kahdenlaisia elementtejä. Yhtäältä niihin kuuluvat arvot, ja näin saamme ideologisten arvojen valtakunnan:

"Symbolisessa muodossa antagonistit ovat yhtä. Symbolinen muoto on 'identtistä' vastakohtaisissa artikulaatioissa. Konkreetit merkitykset kuitenkin eroavat heti. Tämä tekee symbolisista muodoista erillisiä, tekee ne autonomisiksi, pyhittää ne. Vastakohtaan heikompi osapuoli takeruu niihin, hallitseva osapuoli käyttää niitä hyväkseen. Yhä suurempi osa kamppailevia energioita virtaa näihin muotoihin. Alistetuille nämä muodot voivat merkitä alistettujen ehkä viimeistä suhdetta muinasiin perinnäisiin oikeuksiin, symboliseen yhteisölliseen omaisuuteen. Juuri tavoittelemalla vanhoja symbolimuotoisia yhteisöllisiä oikeuksia, perinteen pyhittämiä, saavat alistetut aikaan sen, että symbolisista muodoista tulee yhä itsenäisempiä. Koko prosessi muuttuu niin, että yhteisöllisten elementtien antagonistisen uusintamisen tilalle astuu transsendenttien mahtien antagonistinen uusintaminen eli, niin kuin Engels mielellään sanoi, taivaallistettujen (verhimmelte) mahtien uusintaminen" (16).

Uutisvälityksen - taikka oikeastaan minkä tahansa tapahtumista kertomisen - objektiivisuus, puolueettomuus, neutraalisuus jne. ovat, niin oletan, "vanhoja symbolimuotoisia yhteisöllisiä oikeuksia, perinteen pyhittämiä". Ei ole yhteisöelämän uutuuksia, että tosiasialli-

sesta kertovan kertomukselta odotetaan paikkansapitävyyttä, kaikinpuolisuutta, puolueettomuutta jne. Nykyaikaisen yhteiskunnan uutisvälityksestä käytävässä taistelussa noista symbolisista muodoista on tullut, oletan edelleen, transsendenteja, taivaallistettuja (verhimelte) mahteja eli ideologisia arvoja. GUMG:n tyyppinen viestinnän tutkimus on osaltaan sellaista toimintaa, jonka tuloksena tätä muuntumista eli taivaallistumista tapahtuu.

Mutta arvojen valtakunta on vain toinen puoli ideologisten mahtien kokoonpanossa. Toisen puolen muodostavat ne ideologiset **aparaatit**, jotka väittävät palvelevansa "tuonpuoleisia mahteja" eli ideologisia arvoja. Haugin esimerkkejä ovat **kirkko vs. Jumala/taivas ja laki vs. oikeus**. Ehdotukseni on, että jatkamme listaa parilla **tiedotusvälineet vs. objektiivisuus/neutraalisuus/tasapuolisuus/jne..**

Ensimmäinen joukkoviestinnän mallimme näkee siis kohteensa keinoksi vaikuttaa ihmisten ajatteluun ja sitä kautta toimintaan. Olen väittänyt, että sen tarjoamat käytännölliset vaihtoehdot asioihin puuttumiseksi ovat kumpikin epätyytyttäviä. Yhdessä vaihtoehdossa kadotamme yhteiskunnallistumisen (Vergesellschaftung) kokonaan näkyvistä; toinen vaihtoehto on panos **ideologiseen yhteiskunnallistumiseen**. Näistä käytännön syistä ehdotin toista, perinteisestä poikkeavaa **Saksalaisen ideologian tulkintaa** (joka ei kylläkään ole minun keksintöni, vaan ks. Haug 1984) ja vastaavasti toista näkökulmaa joukkoviestintään.

Toinen tapaus. - Minun näkökulmastani joukkoviestintä ei ole ensisijaisesti yleisön maailmankuvaan vaikuttamisen keino, vaan se on ihmisten kutsumista osallisik-

si siihen kollektiiviseen toimijaan, jonka kulloinkin tarkasteltava tiedotusväline omassa toiminnassaan asettaa (ja tämä toiminta on yleisön puhuttelemista ja aina tietynlaisista maailmasta puhumista). Mikä nyt on käytännöllinen päätelmä? Ei joukkotiedotuskasvatus siinä tarkoituksessa, että maksimoitaisiin käyttäjän potentiaalit käyttäjä joukkoviestimiä omiin tarkoituksiinsa. Ei myöskään objektiivisuuden vaatimus.

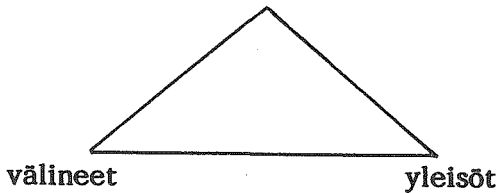
Emme paikanna joukkoviestinnän yhteiskunnallista **problematiikkaa** kysymykseen, miten hyödyllinen väline on tai voi olla käyttäjälleen. Emmekä paikanna sitä ulkoisen todellisuuden ja sen viestissä heijastumisen episteemiseen suhteeseen. Vaan paikannamme joukkoviestinnän yhteiskunnallisen **problematiikan** siihen suhteeseen, joka vallitsee välineen koolle kutsuman yhteisön (jonka kokoonpano on väline & sen yleisö) ja niiden sosiaalisten agenttien (yksilöiden, ryhmien, organisaatioiden, instituutioiden jne. - myös asiantilojen) välillä, jotka eivät kuulu edelliseen yhteisöön. Viimeksi mainitut ovat tietenkin niitä, joista puhutaan tai voitaisiin puhua välineen diskurssina. Tästä näkökulmasta katsottuna joukkoviestintä (tai oikeastaan kapeammin: journalismi) on sosiaalinen välityssuhde, jonka toisessa päässä on **yleisö**, ja toisessa ovat ne instanssit, jotka eivät kuulu yleisöön, vaan ovat yhteiskunnan monenlaisien **erityisten** funktioiden eriytyneitä kantajia ja toteuttajia.

Saamme kolmikantaisen järjestelmän, jonka voimme kaavamaisesti esittää kuvan 1 muodossa.

Tässä kolmiossa väline ja sen yleisö muodostavat aina **primaarisen yhteisön**, jolla on puheenaiheenaan kolmannet osapuolet eli yhteiskunnallisten agenttien ja toimijoiden

Kuvio 1.

julkisen huomion
tosiasialliset tai mahdolliset
kohteet

(ja asiantilojen) laaja moninaisuus. Kolmansia osapuolia voi olla paljon. Yhden laskelman mukaan (ks. K. Pietilä 1980, 349) yhdessä Helsingin Sanomien numerossa (4.4.1979) oli 4.566 eri agenttia ja toimijaa. - Välineiden (esimerkiksi journalistien) käytännöllinen tehtävä ei ole - sosiologisen näkökulmamme mukaan - tuottaa ja jakaa objektiivista yhteiskunnallista tietoa ulkoisesta objektiivisesta todellisuudesta yleisön jäsenille ja vaikuttaa sillä tavoin ensin heidän ajatteluunsa ja sitten heidän toimintaansa; käytännöllinen tehtävä on pikemmin konstruoida sosiaalinen (tai vielä paremmin: yhteiskunnallinen) todellisuus äsken mainitun kolmion elementeistä.

Välineet/journalistit tekevät tämän puhuttelemalla yleisöään ja puhumalla kolmansista osapuolista (ja asiantiloista) erityisellä tavalla. Tämä on niiden intellektuaalista johtajuutta yhteisössä, joka Helsingin Sanomien tapauksessa käsittää sanomalehden ja noin 1,5 miljoonan päivittäisen lukijan pysyvän yleisön. Tämä yhteisö on olemassa yhteiskunnassa, sillä on tietty suhteensa yhteiskunnan muihin osiin ja alueisiin, ja se vaikuttaa yhteiskunnassa lehdelle ominaisen toiminnan kautta. Jokaisen muun

merkittävän yhteiskunnallisen toimijan - ja monien vähämerkityksistenkin - on otettava huomioon HS-yhteisö. Et voi tai sinulle ei ole helppoa tehdä yhteiskunnassa mitään merkittävää vetämättä puoleesi tuon yhteisön huomiota.

Päästäksemme perille näiden ajatusten käytännöllisistä implikaatioista pohtikaamme Marxin 11. Feuerbach-teesiä, vaihtamalla sana 'filosofit' sanaan 'journalistit': "Journalistit ovat vain tulkinneet maailmaa eri tavoin; kysymys on kuitenkin sen muuttamisesta" (vrt. Marx & Engels 1976, 617). Miten he voivat sen tehdä? Kannattaa panna merkille, ettei Marx sano, että maailman muuttamisen tehtävä kuuluu filosofien oppilaille tai heidän yleisöilleen tai seuraajilleen; emme mekään voi sysätä tätä vastuuta tiedotusvälineiden yleisöille. Tehtävä on välineiden itsensä vastuulla. Miten ne voivat sen tehdä? Miten ne voivat muuttaa maailmaa?

Ne eivät voisi tehdä sitä, jos niillä ei olisi osuutta sen nykyisessä konstituutiossa. Mutta sepä niillä juuri onkin: ne asettavat osaltaan diskurssissaan järjestynyttä yhteiskuntaa kytkemällä oman yhteisönsä tietyllä tavalla yhteiskunnan muihin instansseihin ja myös kytkemällä yhteiskunnan muita instansseja toisiinsa tietyillä tavoilla. Ja tämän ne varmasti voivat muuttaa, jos sen katsovat tarpeelliseksi tai toivottavaksi, ainakin periaatteessa jos ei sitten käytännössä (maailman muuttaminen ei koskaan ole helppo tehtävä). Tämä on 'ideologisen luokkataistelun' varsinainen kenttä joukkoviestinnässä: taistelu yhteiskunnan jäsentämisestä joukkoviestinnän diskurssissa - taistelu julkisuuden rakenteesta.

Mutta käytännöllinen päätelmä? En ehdota joukkotiedotuskasvatusta; enkä ehdota objektiivisuutta.

Ensimmäinen ehdotukseni on, että meidän pitäisi kehittää tietoisuus tiedotusvälinekäytäntöjen yhteiskuntaa asettavasta ja organisoivasta luonteesta (vrt. Marxin 8. Feuerbach-teesi: "Kaikki yhteiskuntaelämä on olennaisesti käytännöllistä"). Millaisia yhteiskuntia tiedotusvälinekäytäntönnöt asettavat? Miten yhteiskuntaa organisoidaan ja jäsennetään journalismissa? Mitkä ovat eri agenttien väliset voimasuhteet journalismin yhteiskunnassa? Ja niin edelleen.

Mutta - ollakseni johdonmukainen - enhän enää edellä esittämäni jälkeen voi asettaa omien ajatusteni tuottamisen ja levittämisen malliksi tietoisuuden kautta journalistien toimintaan vaikuttamista. Käytännöllinen johtopäätös ei nyt siis varsinaisesti olekaan muotoa "Jos haluamme X, on meidän tehtävä Y" (vrt. Niiniluoto 1983, 68). Samoin kuin joukkoviestinnän ajatukset myös tässä esittämäni ajatukset luultavasti puhuttelevat muutamia kuulijoita, puhuvat maailmasta erityisellä tavalla ja näin mahdollisesti organisoivat - mutta mitä? Ilmeisesti jonkinlaista 'journalistista liikettä'. Millaista liikettä?

Kun katsomme journalismia, näemme toimintaa, joka asettaa yhteiskuntaa yhdistämällä tai saattamalla toistensa kanssa tekemisiin ihmisiä, ryhmiä, organisaatioita ja muuta sellaista. Näemme sen interaktion kenttänä. Mikä sitten voisi olla sellainen yleinen standardi, jonka mukaan journalistien ehkä tulisi toimia tämän kentän asettamisessa, heidän luodessaan yleisöille yhteyksiä yhteiskuntaelämän erityisiin instansseihin ja erityisille instansseille toinen toisiinsa? Kehittäessään kontaktia 'ulkopuoliseen' maailmaan esimerkiksi uutisjutuisaan journalisti ei ole yksin, vaan hän kytkee koko yleisönsä tavalla

tai toisella uutistapahtumien laajempaan maailmaan. Tämä kytkeminen on yhtä kuin 'käsiksi käyminen' edellä esitetyn kolmion kolmansiin osapuoliin (ja asiantiloihin). Siinä työssä journalistin ensimmäinen velvollisuus on ajaa primaarisen yhteisön hiljaisen, sellaisenaan äänettömän kumppanin, yleisön asiaa. Siinä riittääkin selvittämistä, mikä se asia sitten olisi. Jääköön se jutun juureksi seuraaviin kirjoituksiin.

Joka tapauksessa tässä kirjoituksessa ehdottamani perspektiivin käytännöllinen, viestintäpoliittinen päätelmä on ajatus sellaisesta 'journalistisesta liikkeestä', jossa kehitetään journalismin ja yleisöjen liittoa yhteiskunnalliseksi voimakeskukseksi vastakohtanaan kaikki ne muut instanssit, jotka eivät tähän liittoon kuulu.

Kirjallisuus

ALTHUSSER, Louis. Ideology and ideological state apparatuses (notes towards an investigation). Teoksessa ALTHUSSER, L. Lenin and philosophy and other essays. New York - London 1971, 127-186.

GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP. Bad news. London etc., 1976.

GLASGOW UNIVERSITY MEDIA GROUP. More bad news. London etc. 1980.

HARTLEY, John. Understanding news. London - New York 1982.

HAUG, Wolfgang Fritz. Ideological powers and the antagonistic reclamation of community: towards a better understanding of 'ideological class struggle'. Teoksessa HÄNNINEN, S. & PALDAN, L. (eds.). Rethinking ideology: a Marxist debate. Berlin 1983, 9-20.

HAUG, Wolfgang Fritz. Die Camera obscura des Bewusstseins. Kritik der Subjekt/Objekt-Artikulation in Marxismus. Teoksessa PROJEKT IDEOLOGIE-THEORIE. Die Camera obscura der Ideologie. Philosophie - Ökonomie

- Wissenschaft. Berlin 1984, 9-95.
- JESSOP, Bob. Accumulation strategies, state forms, and hegemonic projects. *Kapitalistate* (1983):10/11, 89-111.
- LENIN, V.I. Mistä on aloitettava? Teoksessa LENIN, V.I. Valitut teokset (10 osaa), osa 1. Moskova 1976, 507-515.
- MARX, K. & ENGELS, F. *Werke*, Bd. 3. Berlin 1978.
- MARX, K. & ENGELS, F. *The German ideology*. Moscow 1976.
- MURDOCK, G. & GOLDING, P. Capitalism, communication and class relations. Teoksessa CURRAN, J., GUREVITCH, M. & WOOLLACOTT, J. (eds.). *Mass communication and society*. London 1977, 12-43.
- NEMITZ, Rolf. Education contra experience. Ideological dimensions of a permanent pedagogical conflict. Teoksessa HÄNNINEN, S. & PALDÁN, L. (eds.). *Rethinking ideology: a Marxist debate*. Berlin 1983, 98-103.
- NIINILUOTO, Ilkka. Sic transit gloria mundi. *Tiedotustutkimus* 6(1983):4, 64-69.
- PIETILÄ, Kauko. Formation of the newspaper: a theory. *Acta Univ. Tamp.*, A 119, 1980.